

УДК 81'282
ББК 811.161.2

МОВОЗНАВЧА УНІВЕРСАЛІЯ

Р. О. Бачкур

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57*

Рецензія на книгу Грещука В. В. “Студії з українського мовознавства: Вибрані праці” / Василь Грещук. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009. – 520 с.

Ключові слова: *теоретичні проблеми словотвору, основоцентрична дериватологія, літературна мова, територіальні діалекти, мовна ситуація.*

Основу нової книги знаного вченого-мовознавця професора Василя Васильовича Грещука становлять праці, в яких розв’язано різні проблеми структурно-системної організації української мови, особливостей її історичного розвитку й функціонування. Як зазначає сам автор, вони написані в різний час, починаючи з 70-х рр. ХХ ст., і опубліковані в різних зазвичай малотиражних, виданнях як в Україні, так і за кордоном. Багато з них стали малодоступними або практично недоступними для науковців, аспірантів, студентів та вчителів української мови, кому вони були адресовані. Тому й виник задум зібрати їх в одному виданні. Наукові студії об’єднані у вісім тематичних розділів: “Теоретичні питання словотвору”, “Основоцентричні дослідження лексичної деривації”, “Семантико-словотвірна структура абстрактних деад’єктивів та девербативів”, “Художнє слово”, “Українська літературна мова у взаємодії з діалектами”, “Українська мова і сучасне суспільство”, “Галичина ХІХ ст.: мовна ситуація та формування літературної мови і граматичної думки”, “Оборонці й дослідники української мови”.

Василь Васильович Грещук відомий передусім як дериватолог, основоположник нового напрямку у дослідженні словотвору – основоцентричного, започаткованого ще його докторською дисертацією. Тому й не дивно, що перші три розділи рецензованого збірника присвячені різноманітним аспектам дослідження словотвірної системи мови.

Перший із них знайомить читача із теоретичними питаннями дериватології. Серед проблем, висвітлених тут, зв’язок вчення про словотвір із іншими галузями лінгвістики, словотвірна семантика, словотвірна категорія, лексикалізація елементарних словотвірних одиниць, функціональний аспект дослідження словотвору. Василь Васильович глибоко аналізує різноманітні теоретичні проблеми сучасного словотвору, розкриває різноманітні перспективи його розвитку в контексті сучасних наукових знань, у зв’язку з чим переконливо підсумовує: “словотвір на сучасному, якісно вищому витку розвитку в загальній парадигмі науко-

вих знань утверджується як об'єкт інтердисциплінарного дослідження, результати вивчення якого однаковою мірою важливі як для власне лінгвістики, так і суміжних з нею наукових галузей знань, пов'язаних з людиною – психології, логіки, гносеології, культурології, герменевтики” (с.28).

Логічним продовженням першого розділу є другий, у якому подано найважливіші теоретичні напрацювання автора в ділянці основоцентричної дериватології: твірна основа як типологізувальний чинник у словотворі, дериваційно релевантні параметри твірних слів, словотвірна парадигма як комплексна одиниця класифікації у словотворі, словотворча спроможність твірного. Ці та інші праці автора започаткували новий напрям у дослідженні словотвору – основоцентричний. Саме Василь Васильович Грещук слідом за своїм учителем Іваном Івановичем Коваликом переконливо довів необхідність врахування бінарності й рівноважності компонентів структури похідного слова, визначив параметри дослідження ролі твірної основи в процесах деривації, обґрунтував і чітко окреслив термін словотвірної парадигми як комплексної одиниці, яка найбільш ефективно виявляє словотворчу спроможність твірних слів, тощо. Переконливості його теоріям додає не тільки залучення значного матеріалу та широкої науково-теоретичної бази попередників та сучасників, а й компаративні дослідження основоцентричних аспектів словотвору в українській та польській мовах, а також в історичному розвитку мови. Автор рецензованої книги вбачає перспективність та наукову новизну в таких дослідженнях: “предметом порівняльного вивчення словотвору, поряд із формантоорієнтованими дериваційними одиницями й категоріями, повинні стати й основоцентричні комплексні системооформлювальні одиниці, які дають змогу дослідити ті проблеми словотвору, що залишаються поза увагою сучасної компаративістики, зокрема словотворча спроможність різних за формально-семантичними й граматичними ознаками класів твірних слів” (с.160).

Третій розділ – “Семантико-словотвірна структура абстрактних деад'єктивів та девербативів” – репрезентує дещо інший аспект дослідження словотвору й вкотре переконує нас у скрупульозності автора, який простежує розвиток і становлення абстрактних деад'єктивів та девербативів в українській мові ще від праслов'янської мови, описує їх у порівнянні з аналогічними дериватами російської мови, аналізує їх семантичні зв'язки з твірними тощо. Таким чином, автор подає вірєць комплексного словотвірного аналізу окремої групи лексики у її взаємозв'язках та взаємозумовленостях. У перспективі саме такі дослідження повинні сформувати парадигму знань сучасної української дериватології.

Інші розділи книги присвячені аналізу художнього слова Івана Франка, Василя Стефаника, Марка Черемшини, Степана Пушика, Богдана-Ігоря Антонича, дослідженню взаємодії української літературної мови з місцевими діалектами, вивченню мовної ситуації в Галичині кін. XVIII ст. – XIX ст. та становленню літературної мови і граматичної ду-

мки на західноукраїнських землях. Окремий розділ присвячено мовній ситуації в сучасній Україні, мові як засобу національної консолідації і самоідентифікації та збереження культурної самобутності.

Прикметно, що Василь Васильович Грещук у будь-якій галузі лінгвістичних знань намагається узагальнити здобутки попередників й окреслити перспективи подальших студій. Не стали винятком і лінгвістичні дослідження художнього слова, зокрема лінгвістичне стефаникознавство, щодо якого автор рецензованої книги фахово підсумовує: “матеріали, висновки й узагальнення, які нагромаджені лінгвістичним стефаникознавством, наблизили його впритул до створення синтетичної комплексної праці про мову і стиль В. Стефаніка, і це завдання на найближчу перспективу” (с.304).

Новаторством та ґрунтовністю відзначаються статті, об’єднані в розділі “Українська літературна мова у взаємодії з діалектами”: вчений пропонує власну типологію зв’язків художньої мови та територіальних діалектів, виділяючи чотири типи взаємовідносин місцевих говірок і мови художніх творів: “вкраплення окремих діалектизмів у мову твору, інкрустація стилізованого під певну говірку мовлення персонажів у канву літературного твору, залучення діалектного мовлення в максимально повному обсязі для індивідуалізації героїв і створення відповідного колориту та використання гуцульського говору в ролі літературної мови” (с.359). Що більше, автор рецензованої книги обґрунтовує концепцію та наукові засади створення словника нового типу, якому поки немає аналогів у європейській лінгвістиці, – “Гуцульська діалектна лексика в українській художній мові”. Робота над створенням картотеки цього словника вже розпочата в очолюваному Василем Васильовичем Грещуком Інституті українознавства при Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаніка.

Статті, вміщені в розділі “Українська мова і сучасне суспільство”, показують нам автора рецензованого збірника не тільки як лінгвіста-фахівця високого рівня, а й як щирого українця, якому не байдуже доля рідної мови, як вправного політика, який переконливо доводить, що саме українська мова є засобом національної консолідації, самоідентифікації і культурної самобутності українців у всьому світі. Саме тому автор закликає піднімати престиж рідної мови, на його переконання, вкрай важливо, “щоб українською мовою спілкувалися не тільки чільні державні й політичні діячі, керівники на всіх щаблях влади, а й улюблені артисти, зірки естради, спортсмени” (с.407).

Вагомий внесок автора книги й у дослідження мовної ситуації в Галичині XVIII – поч. XX ст., чому присвячено окремий розділ рецензованого збірника. У статтях, уміщених в цьому розділі, Василь Грещук переконливо доводить, що “Галичина в другій половині XIX – на початку XX століть зробила свій помітний внесок у розвиток як української, так і польської літературних мов, хоч у цих процесах поряд із спільними тенденціями є чимало своєрідного, специфічного для тієї чи іншої мови” (с.452).

Останній розділ збірника “Студії з українського мовознавства” об’єднує лінгвобіографічні дослідження Василя Грещука, присвячені постатям українських і європейських мовознавців. Хочемо відзначити передусім статтю “Внесок Івана Ковалика в українське і слов’янське мовознавство”, в якій учений аналізує лінгвістичну концепцію свого вчителя й аргументовано підсумовує: “науково-лінгвістичний доробок І. Ковалика в різних галузях українського й слов’янського мовознавства досить вагомий. Для його лінгвістичної спадщини характерна передовсім теоретична спрямованість, екстраполяція теоретичних побудов на лінгвальну конкретику, широта мовного контексту досліджуваних явищ, одиниць, категорій, окреслення завдань на майбутнє, розбудова науково-поняттєвого і термінового апарату науки про мову. Учений легко сприймав новітні конструктивні ідеї ... у багатьох питаннях був справжнім новатором. Праці І. Ковалика мали помітний вплив на розвиток українського і слов’янського мовознавства, вони зберігають актуальність і сьогодні, не втратять її і надалі...” (с.515). Ці слова без жодного перебільшення можна сказати й про науково-лінгвістичний доробок Василя Васильовича Грещука, невелика частина якого потрапила до рецензованого нами збірника. Але навіть вона засвідчує непересічного й різнобічного вченого, який плідно працює на ниві рідного слова й є потужним поштовхом подальшого розвитку лінгвістичної україністики.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 02.10.2009 р.
Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором Кононенком В.І.*

REVIEW OF BOOK BY V. GRESHCHUK

R. O. Bachkur

*PreCarpathian National University by V. Stefanyk,
Ivano-Francivsc, 57, st. Shevchenko*

Review of book of Greshchuk V. “Studio from Ukrainian linguistics: Chosen labors” / V.Greshchuk. – Ivano-Frankivsk: Misto-NV, 2009. – 520 s.

Key words: *theoretical problems of word-building, osnovotsentrychna derivatology, literary language, territorial dialects, language situation.*